

már a neki szentelt szintén gyönyörű versokán is, egy másik költő: Rilke, aki A NEGYEDIK ELÉGIA végén a gyerekhalált, vagyis „*az egész halált / még az élet előtt*” a szájban megakadt almacsutka képéhez hasonlítja; vagy megint Celan, aki Rilke több versére visszautalva arról írt verset, hogy a költő nem tudja a földet megénekelni, mert a föld, amibe elevenen eltemetik, betömi a száját. És eszünkbe jut René Char egyik mondata, ez utóbbi annál inkább, mert Char nem habozott egy minden más költői alkotásával egyenrangú ciklust komponálni a művészekről írt szövegeiből, ezt a mondatot pedig egy többszörösen rétegzett idézetben adja elő; Herman Melville mondta, Camus-nek volt a kedvenc szentenciája, ezért emlegette fel gyakran Char Jean-Paul Samsonnal – akinek emlékét felidézni ez a szöveg íródott: „*La vérité exprimée sans compromis a toujours des bords déchiquetés*”, „*A megalkuvás nélkül kifejezett igazságnak mindig kicsorbul a széle valahol*”: ez extrémebb, mint a véren vett műfogás, mert azt állítja, hogy néha még a művészet kompromisszumát sem szabad elfogadni.

Talán ez a végső lehetőség hiányzik még Orbán Ottó lírájából, ama ritka pillanatok felismerése, amikor a költőnek mernie kell nem bizni a költészet minden anyagot uraló hatalmában, és mernie kell nem tökéletes szót mondania.

De hát: hány költő van, akinek életműve olvastán ilyen ellenpéldák jutnak az eszünkbe?

Pór Péter

ÖNTANÚSÍTÁS A CSENDBŐL

Kiss Ferenc: *Írások Nagy Lászlóról*
Püski, 1993. 143 oldal, 176 Ft

Kiss Ferenc: *És Szabadka...*
Csokonai, 1994. 183 oldal, 358 Ft

Könnyen lehet, igaza van a sokat tudó Zelnik Józsefnek: ha Kiss Ferencet nem teríti le a betegség, akkor a rendszerváltás után, az 1990-es kormányalakításkor „az Isten se menti

meg” a művelődési és közoktatási miniszter bársonyszékétől. Az ÉS SZABADKA... élén a KISS FERENC JELENLÉTE című baráti bevezetést, életrajzi áttekintést író Pomogáts Béla is hasonlóképp vélekedik az írástudóról, „*akinek kezéből egy hirtelen agyvérzés egyszer csak kiütötte a tollat*”: milyen nagy szükség volna ma is a munkájára, most, „*midőn hajdani álmaivá válóra váltani látszik a történelem, és régi barátai – éppen azzal a programmal, amelyet mindig ő képviselt és részben ő is alakított ki – az országgyűlés padsoraiba kerültek...*”. Bár az elemzendő két kötet megjelenése óta a rendszer újfent váltotta önmagát (s tárgyunk amúgy sem politikai, hanem irodalmi természetű lesz), az irodalomtörténeti céh e közéleti vitalitású egyéniségére valóban szilárdan építhetne a (képzeltbeli?) egészséges kulturális szféra. Ádáz viták közepette természetesen. De nem lepődne-e meg maga az érintett is, hogy külföldi szakmai fórumokon alighanem az a Nemeskürty István lenne az egyik legközelebbi szövetségese, akit deheroizáló törekvéseiért ő olyannyira ki nem állhatott? (L. például: ÉS SZABADKA..., a továbbiakban ÉSZ 80–81 o.) Ejeje teljében, saját akaratából közreadná-e újra, és vállalná-e napjainkban is, amit Bibó István kapcsán, nem is olyan régen, 1981–82-ben így fogalmazott: „*Bibó is tudta, hogy a szocializmus felé kell tartanunk. Az átmenetet azonban nem vesztéglésnek képzelte el. Ellenkezőleg: ettől várta a személyes és közösségi érdekek összehangolására képesítő adottságok és intézményes szervek felnövekedését. [...] Rendbe jöttek a szervezetek, megkezdődött a gondosabb iparfelépítés, a fővárosban lakáshoz jutottak sokan a vidékről jöttek közül is – épeszű embernek eszébe sem jut, hogy ami történt, visszacsinálja.*” (ÉSZ 160–161. o. Félrevezető a mondatok kiragadása, ha nem idézzük a közvetlen folytatást is: „*De arra gondolnia kell, mert naponta tapasztalja, hogy a friss erők mozgósítását, a felelősség megosztását, a demokratizmus alkotó érvényesítését milyen konokul lefékezi az a szereposztás, mely a kontraszelektió jegyében ment végbe. Ettől azok is szenvednek ma már, akik létrehozták, küszködve a tehetetlenség sejtelmével.*”)

Vajon lenne-e kedve és módja a mai Kiss Ferencnek, hogy – persze kevésbé komor pillanatról, másfajta összehozó eseményről szólva – olyasfajta névsort rójon naplójába, mint Nagy László halála után: „*Az ÉS mai számában*

sokan írunk Laciról. Legjobb a Csoórié, Eörsié meg a Csukáé.” (ÍRÁSOK NAGY LÁSZLÓRÓL, a továbbiakban ÍNL 50. o.) S mit kezdene a literátor – akinek testi újraépülését minden baljós jel ellenére oly kitartóan reméljük –, mit kezdene, a tőle (is) várt Nagy László-monográfiát alkotva, „KÁROMKODÁSBÓL KATEDRÁLIS” címmel még 1968-ban publikált, de meglepő módon mindégre legnagyobb szabású idevágó tanulmányának befejezésével: „A sok kórtól gyötört modern lírát Nagy László úgy oltotta rá egy elementáris létezésélmény törzsére, hogy ezáltal a szocialista emberség érvényét a kor legirgalmatlanabb kihívásaival szemben tette bizonyossá. Műve nemcsak egy magatartást hitelesít, de a magyar líra legtöbbszörre képesítő modelljeit is új fénybe vonja.” (ÍNL 33. o.)

Mindezt elsősorban azért volt szükséges idézni, hogy lássuk, mily kényes és ellentmondásos az a baráti jó szándék, amely a beteg tudós kötetben még meg nem jelent vagy új szempontok szerint elrendezhető írásait lehetőleg tematikus szerkezetben közrebo csátja. Nem kevés bátorság szükséges ahhoz, hogy a budai, illetve szentendrei otthonának csendjébe kényszerült férfiú helyett szerkesztők és kiadók döntsenek műveinek sorsáról. A gesztus kétségbevonhatatlan pszichológiai és egzisztenciális értékét ráadásul csökkenti, hogy e két kötet egyike sem kapott megfelelő szakmai, filológiai gondozást. (Korábban Kiss Ferenc CSOÓRI SÁNDOR című, a Magvetőnél 1990-ben kiadott munkája sem, noha abban akadt a legkevesebb kifogásolnivaló, és az még helyel-közzel a szerző elképzelését tükrözte.)

A pontatlanságok és a zavaró tényezők említése, illetve az értékelés előtt a recenzens hadd térjen ki egy személyes mozzanatra. E két könyv önmagában is oly érzékeny jelenség – az író betegsége miatt –, s a megítélés oly fájdalmas, végső soron illetéktelen – vizsgonválaszra nem számító – tevékenység, hogy helyes talán visszautalni arra, amit a dinamikus Kiss Ferencről mondtam és írtam. A körülmények meg egy suta párbeszéd: azok is jellemzők.

Irodalomtörténész kollégáinknak 1984-ben két kötete is napvilágot látott: az INTERFERENCIÁK és a „FÖLREPÜLNİ RAJBAN”. A budapesti egyetem bölcsészkarának XX. századi Magyar Irodalomtörténeti Tanszékén – aho-

vá Kiss Ferenc vendégtanárként kötődött – rendszeresek voltak az új műveket mérlegre tevő disputák. Alig múlt el a havonta szokásos tanszéki értekezlet bármelyike ilyesfajta, formálisnak induló, ám legtöbbször áttüzesező vita nélkül. Király István tanszékvezető szentül és nem egészen ok nélkül hitt ezen eszmecserek hasznában és őszinteségében. Kiss Ferenc korreferenciáján nem a közeli barát Czine Mihályt, hanem a feladatára igencsak rátermett Koczás Sándort s nem valaki más tapasztaltabbat szemelt ki, hanem engem, az akkor „középfiatalnak” számító – Kissnél egy szűk emberöltővel ifjabb – adjunktust. Király, magánbeszélgetéseink tanúsága szerint is, szerette és becsülte Kiss Ferencet. Ennek halvány nyoma a most tárgyalt két kötetben viszonyosan is fölbukkan. Akkortájt azonban az INTERFERENCIÁK szerzője Királyból és másokból is erős érzelmi, etikai, világnézeti és irodalomtörténeti interferenciákat váltott ki egyes félreérthető közszerepléseivel. Nem titok, de nem is tartozik ide, hogy az antiszemizmus kérdéséről, illetve ezzel összefüggésben az ún. népi-urbánus vita megítéléséről volt szó. (Az ÉSZ 132. lapján Kiss Mezei Andrásnak, aki őt „nem tartja antiszemitának”, kifejti, miért nem az: „A magam szabadsága miatt, ami sokba került nekem.” A népi-urbánus polémiaival kapcsolatban nem szükséges citátum, mert a két mű egyik érdeme, hogy számos helyükön energikusan lépnek föl e megosztottság ellen; bár tán itt-ott gerjesztik is a szembefordulást.)

Kiss Ferencel mi nem is két, de húsz lépés távolságból méregettük addig egymást. Meglehet, Király ezt az idegenkedést is be kalkulálta, a vita érdekében. Emlékezetem szerint beszámolómat különösebben élénk szövegtárgyalás nem követte, mivel a jelenlevők vagy túl közel álltak – nemzedéki, érzelmi értelemben – Kisshez, vagy, jóval fiatalabbnak, nem volt inyükre a véleménynyilvánítás. Király a maga szokott, izzó hanghordozásával előbb, röviden, szívből jövő elismerésének adott hangot, majd, hosszasan, a Kiss Ferenc elfoglalta irodalmi és irodalompolitikai státus veszedelmeire és félreérthetőségére tért ki. A konyakospoharakat is meg-megemelőtő tanszéki kollektíva ezután békében szélnek eredt a pesti éjszakában.

A szó mégsem szállt el megfoghatatlanul,

mert a *Népszabadság* Könyvszemle rovatában 1985. január 29-én *szórol szóra* megismételtem véleményem esszenciáját. Többek közt így: „Kiss Ferencet elsősorban az értékfeltétel jellemzi, és SORSUNK ORVOSAI című ciklusában nem véletlen a gyógyításra utaló szó. A nyugatosok: Ady, Juhász, valamint Illyés, Németh, József Attila neve tanúskodik az indító élményről. A kortársi szövetségről pedig a Nagy László-képek, a minden tekintetben kimagasló CSOÓRI TANSZÉKE című írás; a »Hetek« és a »Külcenek« költőcsoportjának értéke. A két könyv a műelemzések eleganciájával is kitűnik. A MENYEGZŐ kibontása ugyan nagyobb terjedelmet is megérdemelt volna, de a nyom, amelyen az olvasó haladhat, téveszthetetlen. A SZOMSZÉDLÁS ÉRTELME főként Nagy László kapcsán villant föl bulgáriai élményeket és párhuzamokat.

A szerkesztés, a szerkezet helyenként kétségeket támaszt. Kiss Ferencnek például Weöres Sándorról vagy Örkény Istvánról nincs igazán lényeges közlendője, látni való azonban, hogy ily futó jelenléteket is fontosnak ítéli. Ezzel inkább szegényíti, mint gazdagítja válogatását. A bemutatott, megbírált írók, költők névsorának hullámzása, mindkét kötet elegyessége a túlzottan bőkeblű közelítésből ered. [...] Kiss Ferenc a vitatkozásban nem ismer kegyelmet, s nem hajlamos arra sem, hogy ellenvéleményét néha-néha humorba oldja. Viszonylag régi csatározások ezért ma másképp hatnak, mint zajlásuk idején. Olykor a saját bajára, de mindig olvasóinak szerencséjére, nem ismer mellékes ügyeket sem. Az irodalom az étellel egyformán fontos számára. Innen nézve nyílik meg vítafóruma.”

Ugyanezt mondtam én a tanszéki értekezleten is, csak nem harminc sorban, hanem harminc percben, sok példával, egy kis csipkelődő gonoszkodással, s 1977 táján volt, pár havi „lakó szomszédságunkra” emlékeztetve őt az oldottabb hangulat kedvéért. Kiss Ferenc az élőszóbeli vélekedésre kézfogással és valamiféle „ti fiatalok ezt úgysem értitek” mosolykával reagált. A kinyomtatott miniatűr bírálat után viszont levelezőlapot küldött. Sajnos ez elkallódott, de szép betűire és szavainak lényegére máig emlékszem: Mi nagyon eltérően látjuk az irodalom világát, de köszönöm, hogy emberszámba vettél, egy olyan orgánumban, a *Népszabadságban*, ahol rám csak kígyót-békát lehet kiáltani, ha egyáltalán méltóztatnak leírni a nevemet. Ölel Kiss Feri.

Nem érzelmes húrokat pengetek a hosszú idézéssel. A két új könyv közül a messze jelentékenyebb, az ÍRÁSOK NAGY LÁSZLÓRÓL több mint felerészben az INTERFERENCIÁK megfelelő anyagát ismétli. Az ÉS SZABADKA... több, eddig publikálatlan írása a *Népszabadsággal* – és az *Élet és Irodalommal* – csatázik, s még finom, ha pusztán „Pándi-Rényi-Nemes-huntát” emleget. (ÉSZ 134. o.) E „huntás” passzus 1974. júliusi naplóbejegyzésből származik. Szerkesztői kötelesség lett volna az esztendőkön át elnyúló engesztelhetetlen, sőt gyűlölködő nézetkülönbségek okát, teljes mi-benlétét, eseménytörténetét megvilágítani, Pándi Pál, Rényi Péter és Nemes György szerkesztői, irodalompolitikusai, irodalomtörténészi, kritikusi, írói helye és rangja közt különbséget tenni. Bár semmi illúziót nem táplálok az említettek, valamint a Kiss Ferenc által szintén válogatás nélküli kifejezésekkel illetett E. Fehér Pál, Fekete Sándor és mások tevékenységének bizonyos területei, korszakai, hatásai, felhangjai iránt, ez a hangnem elfogadhatatlan számomra, és épp Kiss Ferenc eszményei ellen hat. Magánhasználatra szánt lapokon lehet káromkodni, becsmérélni, de szakkönyvben nem. Kiváltképp, hogy most az a borzongatóan különös eset fordul elő: nem a még élő megtámadottak nem hallathatják védekező szavukat, hanem a támadó az, aki elnémult...

A *Népszabadság* kulturális rovatának történetét, a *Kritika* és az *Élet és Irodalom* közelmúltbeli évtizedeinek krónikáját történészek írják majd meg. Mivel magam az első két orgánumban esetében, egyes periódusokban külső munkatársként erősen érintve voltam, értékelésre nem vállalkozom. Azt viszont bármely elfogulatlan olvasó megállapíthatja: mégoly retrográd irodalompolitika, a *három T* jármába fogott művészeti élet, a cenzúra fenyegetése: ama hetvenes-nyolcvanas évek semmiképp sem írható le az egyik oldalon gyülevész szellemi haddal, a másikon tábornoki eszű és huszárosan okos harcosokkal, akiknek legföljebb megbocsátható kis emberi gyarlóságok szeplőzik jellemét.

Politikailag valamivel kevésbé frekvenciált – és a későbbi rendszerváltással kevésbé kapcsolatba hozható – kérdésben is megnyilatkozik Kiss Ferenc elfogultsága (amely mindig a talentumos ember rengeteg valós megfigye-

lést, tényt, érvt is tartalmazó indulata). Az *ÉS SZABADKA... HAGYOMÁNY ÉS MÉRTÉK*, valamint *VÁLASZ BORI IMRÉNEK* című írásai fedve hagyják, hogy az általános (össz nemzeti és kisebbségi) irodalomfelfogáson kívül milyen, más kérdésekbe ágazó személyes ellenszenv feszült Kiss Ferenc és Bori Imre (illetve részint Bori meg a magyarországi irodalomtörténész céh egy tekintélyes része) között. A jugoszláviai magyar irodalomfelfogással, oktatással, szervezéssel, hagyománytudatosítással és konkrét művekkel kapcsolatban írott második Kiss-cikk mostanáig kéziratban volt. 1972 óta. Szabad-e ilyen mennydörgős, ám ma már csak visszhangzó írásművet jegyzetelés nélkül a vakvilágba szalasztani? (A szerkesztő, Cs. Nagy Ibolya annak sem látta szükségét, hogy az *Élet és Irodalommal*, továbbá Faragó Vilmossal és Koroknai Zsuzsával perlekedő BESZÉLJÜNK HITELESEN! és VÁLASZ AZ ÉLET ÉS IRODALOMNAK közé beemelje azt az írást, amelyről a két, eddig kiadatlan vita-irat közül a másodikban szó esik. Külön rejtély, hogy az iménti két kéziratot miért a keletkezésükkel ellentétes sorrendben menti meg a feledéstől.)

A kötet leghiggadtabb és legmaradandóbb irodalmi írása – mely az irodalompolitikai színezetet egyáltalán nem nélkülözi – A HAJSZÁLGYÖKEREK FOGADTATÁSA. Illyés Gyula tudvalevően Kiss Ferenc számára – és nemcsak az ő számára – a literatúra egyik mintáembere, sőt „a fejedelem” s az irodalom társadalmi cselekvőképességének záloga volt. Ezt a már citált napló – itt TÚLÉLJÜK-E? címmel – szintén tanúsítja. (Hogy miért állhat a kötetben a „90 éve született Illyés Gyula” alcim a följegyzések előtt, azt nem tudni. Vajha Kiss Ferenc tényleg megülhetett volna Illyés 1992. november 2-án volt 90. születési évfordulóját...) A HAJSZÁLGYÖKEREK-recepció áttekintése a kérlelhetetlen ítélkezőre, a biztos szemű irodalmárra, a felelős közemberre vall, akit sem a manipulálás, sem az ügyetlen, sem a mellébeszélő kritikák nem csaphattak be. Itt azt is tolerálja, hogy e könyv esetében a *Népszabadság* fújta meg a bírálati csatakürtöt; aminthogy tényleg a *Népszabadság* fújta meg – csendre intve a hangoskodni óhajtókat.

Néhány színvonalas – részint a határon túli magyar irodalomra terjeszkedő – kritikán kívül az *ÉS SZABADKA...* cím sejtette Kosztolá-

nyi Dezső, Kiss Ferenc monográfiájának hőse az ADALÉKOK KOSZTOLÁNYI ÉLETRAJZÁHOZBAN és a műelemző A KÍNAI KANCSÓ-ban bukkan föl a lapokon. Az előbbi regényesen fordultatos, és a dokumentumok vagy a Toncs Gusztáv típusú mellékfigurák esetében ropant hasznos. Kár, hogy Kiss Ferenc eleve rendezetlenül kívánta közreadni kutatásainak melléktermékét, s még a szerkesztetlenségén belül is logikátlan, például az új – utóbb Kosztolányi apja által igazgatott – iskola építésének krónikájában. A novellaelemzés szociológiai és pszichológiai mestermű, igaz, szinte kizárólag a *gazdag-szegény* viszonylat felől vizsgálva, az ábrázolásmódot magát kevésbé érintve. A korszerű *népfogalom* mellett ez a viszonylat mindig is értékteremtő Kiss Ferenc szemléletében. Az ő egész emberi és tudósi munkálkodása szegénypárti. Nem ez a két könyve felel meg arra, hogy az igazság mindig és feltétlenül a szegények oldalán van-e? A Kosztolányi-monográfia jóval közvetettebben, sokkal érzékletesebben és gazdagabban tárja föl e problematikát.

Ha a terjedelem engedné, a Kosztolányi-elbeszélés analízisének analízise Kiss Ferenc számos erényét deríthetné föl. Szerinte például A KÍNAI KANCSÓ nyomorúságos férfihőse „Nagy Lajos-i szigorral” fogalmaz egy szituációban. E tulajdonnévvel olyan szellemi és stílári kapcsolódást von reflektorfénybe, amely abszolúte nem evidencia, még Kosztolányi Nagy Lajos-kritikájának ismeretében sem.

„A szövegekből kellene kiindulni, és emlékezniünk kellene saját szövegeinkre is” – írja a szerző a Faragó-polémiában. (ÉSZ 79. o.) Maga is mindig akkor a leghitelesebb, ha ezt az ars poeticát nem veszi szem elől.

Az ÍRÁSOK NAGY LÁSZLÓRÓL fájdalmasan bensőséges könyv: foglalata mindannak, amit a betegségtől ereje teljében lesújtott irodalomtörténész a korán meghalt költőről és jó barátáról elmondhatott. Ezernyi jel, mozzanat mutat arra, hogy a tudósi műhelyben tervbe vétetett már régen a monográfia megírása, csak hát a napi teendő, a közéletiek is, egyre halasztották a nekiülést. A nagy összefoglaló munkában nyilván kiégttek volna az olyan meggondolatlan észleletek, mint hogy például a futurizmust „került aktivitás” karakterizálná. (ÍNL 9. o.) A homályos utalások is

elemzéssé, vitává tisztultak volna. Hogy a GYÖNGYSZOKNYA olvastán „az egykori kritikának eláll tőle a szava”? (ÍNL 19. o.) Aki „a jégverte tájba rajzolt ember tehetetlenségét vetette a költő szemére”, az elsősorban Pándi Pál volt. Kiss Ferenc nyilván nem sajnált volna pár oldalt, hogy *poétikai* bizonyságokat hozzon, miéért csupán szerény részizagság Pándié.

Mindez még a „KÁROMKODÁSBÓL KATEDRÁLIS” oldalaira vonatkozik. A VERSBEN BUDOSÓ 1973-ban még kikövetelhetette az 1956-ra való rejtjeles visszautalásokat („tisztító vihar”, ÍNL 35. o.), mára már megadatna az egyenes beszéd. A 42. oldalon ott az ígélet: az ISTEN LOVAI ciklushoz egyelőre nem sikerült közel férkőzni, ezért erről és az ötödik ciklusról „*mást mondani most nem akarok...*” Most. Nagy László váratlan halála, az érzelmi dermedtség is elodázhatta az összegzés elkészítését. Az ...ELÉG, ELTEMETJÜK MAGUNK!, a Nagy László haláláról írott napló, ez a döbbenetes *film* annak ellenére is a szakirodalom egyik becses darabja, hogy nem filológiai természetű. S micsoda lesújtóan szépséges részletek! Nagy Lászlót, örökkön paripák, pegazusok rajzolóját, holtában lovas kocsii vitte volna a sárga. De a temetői emberek ezt „*nem ítélték biztosra. Akkor vigyünk rúdod. Úgy fölkapjuk...! mondta a gyerek [Nagy László fia – T. T.]. Sírni való. [...] Lóval nem lehet, kézen nem lehet, mert a temetőszabályok nem engedik. Kézen talán nem is volna jó.*” (ÍNL 47–48. o.) Mi mindent viselt el, járt be a porhüvely... Hú mása ez annak Kiss Ferenc prózává avatódo naplójában, már-már szépirői formálásában, hogy mi mindent viselt el éltében a kenyeres pajtás (akit azonban a cimboraság ellenére mindig szerető tisztelettel emleget. Kiss Ferenc *arányérzéke* – maga is írja, önmagára vonatkoztatva, a szót – mindig csalhatalan, ha a tehetetlen düh nem csikorgatja).

A mellékesebb, a kisebb lélegzetű írások is fontosak, s persze főleg ama MENYEGZŐ-elemzés, olyan *termékeny* gondolatokkal, mint mondjuk a „*szenvedélyes impotencia*” aktív totalitásának fölismerése, közvetve a hatvanas évek Magyarországot értve terepnek. (ÍNL 89. o.)

Ezt a könyvet még szerkesztő neve sem oltalmazza, mégis, a hibák itt inkább csak nyomdahirák. Mint az ÉS SZABADKA... lapjain, itt is el-eltévesztik a nevek pontos írását,

a napló szereplői a nem literátus olvasónak ismeretlenek, idegenek (hát még az az érzelmi dilemma, amelyet épp Kiss Ferenc igyekszik rejtve hagyni Nagy László halálos ágyánál... – teljességgel a költő szellemében, kimondott vagy ki nem mondott akarata szerint, hiszen a KRÓNKA-TÖREDEK című Nagy László-naplóban sincs közvetlen nyomuk a szerelem szívüvéseinek). Komolyabb vétség, hogy a 91–92. oldal „sikeresen” elrontja a legnagyobb szabású verstani példa ütemezését.

A két könyv, ha nem is sok helyen és nem is tudatosan, utal egymásra. A MENYEGZŐ egyik részlete Kiss Ferencet ki s mi másra emlékeztetné, mint Kosztolányi ÁBÉCÉ-jének ARCKÉPCSARNOK-ára... Természetesen az ÉS SZABADKA... vitairatai is szólnak Nagy Lászlóról vagy Nagy Lászlóval. Illyésé, Csoórié mellett az övé a legnagyobb mértékű etikai argumentáció, történelmi igazság, művészi nagyság, *öntanúsítás* – a jelenkori irodalmat pásztázó és megélő, elemző és alakító Kiss Ferenc számára. Akinek, pártállástól és irodalmi ízléstől, kedvenc íróktól és kedves művektől függetlenül, az egész hazai és határokon túli „irodalmi berek” jobbulást kíván. A miniszterség pedig...? Emlékszel, Feri, mit kérdezte től Illyéstől 1981 szilveszterén, Keresztury Dezsőről szólva (ÍNL 151. o.), csípős ironiával, kamaszos szemtelenséggel, mert hát van Neked humorod, persze hogy van, csak legyen – legyen! – felhőtlen alkalma a nevetésnek: „*Megbánta Gyula bátyám, hogy kultuszminisztert csinált belőle?*”

Tarján Tamás